

Svatopluk Čech - Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století

III

(...) Pak se rozhlédl, aby poznal také ulici. Než, ačkoliv znal Prahu skrznaškrz, nemohl se orientovat. V úzké ulici byla tma; avšak nahoře odstiňovaly se v záři měsíčné zřetelně obrysy vysokých špičatých štítů, podivných arkýřů s vížkami a pavlačemi, skládající fantastický obraz, na jaký se pan Brouček ze svých pražských potulek marně rozpomínal.

„Jsem bezpochyby někde v Židovském Městě,“ hovořil k sobě. „Neboť tam jsou ještě, možná, takové ztracené, zanedbané kouty, do kterých jsem posud ani já nezapadl. Věřu skandál, že smí uprostřed moderního města strašit taková rachotina. Mluví se pořád o regulaci a byly prý také už nějaké plány vystaveny; ale myslím, že se jí dočkáme jako té pramenité vody, kterou bych jim ostatně, pro svou osobu, ještě nejspíš odpustil. Někáký Napoleon by měl přijít, jako tehdy v Paříži, postavit ze čtyř stran děla a sestřítlet všechno na hromadu – to by byla nejlepší regulace! Ačkoliv, co je platno regulovat na jedné straně, když se jinde vyhazují peníze na opravu všelijakých starých bran a věží a kaplí, kterých máme v Praze posud až hanba a které zahrazují pasáži jen proto, aby na ně mohl tu a tam zevlovat nějaký potrhlý cizinec. Co by tu mohlo stát krásných, výnosných činžovních domů! Ale to máme z toho, že rozhodují na radnici všelijací doktoři a profesori.“

Jak viděti, zůstal pan domácí navzdor svým občasným starožitnickým libůstkám vřelým přívržencem moderního pokroku.

Popošel několik kroků a začal rezonovati znova: „A tma je tu jako v pytli. Znamenité hospodářství. Ani jednu svítilnu nenechají hořet. A to jmenujou pak osvícenou správu města. K čemu máme obecní plynárnu? K čemu platíme krvavé přírážky? Nejdeš-li se slepicemi spat, můžeš si v postranních ulicích rozbít nos nebo přerazit žebra. Ba věru, že tu jde o zdravé kosti. Za takové dláždění by se styděli v nejposlednějším venkovském hnízdě. I hrome!“

Divoký ten výkřik byl vzbuzen objemnou kalužinou, do níž náš chodec znenadání vpadl, že záhadná tekutina s hlasitým žbluňknutím a šplíchnutím vysoko kolem něho vystříkla.

„Tohleto dám do novin!“ zvolal pan Brouček ve spravedlivém rozhorlení. „Hned po ránu, a kdyby mne to pětku stálo. To již přesahuje všechny meze. Takové rybníky uprostřed ulice. A jaký zápach! Mám spodky na měsíc napuštěny tou voňavkou. A pak se ještě mluví o veřejném zdravotnictví. Rád bych věděl, k čemu platíme městské fyzikátory neb jak se ti darmochlebové jmenují. Leda pro sekaturu pořádných měšťanů. Mně vystěhují nájemníky ze sklepních bytů, že tam trochu teče ze zdí, a tady se může člověk na veřejné ulici utopit bůhví v jaké neřesti.“
(...)

V

„Což tuto činíš? Kdo jsi?“ zaznělo ostře nad zoufalým panem domácím.

Brouček zdvihl oči a bezděky vstal. Spatřil před sebou vysokého, statného muže pěkné, dlouhým vousem obrostlé tváře, v oděvu skutečně malebném. Měl čepici zvláštního tvaru, dlouhý modrý plášť s červenou podšívku, vpředu rozhalený, takže bylo pod ním viděti přiléhavý černý kabátec, ozdobený uprostřed na prsou vyšitým červeným kalichem, níže cosi jako krátkou, ke kolenům splývající sukni, bílou, dole obroubenou úzkým lemem z černé kožešiny, šikmo kolem boků kovaný stříbrný pás s kabelou, zavěšenou po pravé, a s dlouhým mečem po levé straně, konečně úzké zelené nohavice a nízké červené boty, vybíhající v ostré špičky.

„Prosím vás, řekněte mi, máme teď opravdu rok čtrnáct set dvacet?“ otázal se pan domácí místo odpovědi.

„I ovšem,“ potvrdil muž, ohlédnuv se udiveně napravo i nalevo. „Ale koho se tážeš kromě mne, jsa tu se mnú sám druhý?“

Panu Broučkovi nyní svitlo, proč se také člověk s lucernou při jeho oslovení na všechny strany ohlížel. Jest patrné, že ti nevzdělaní staří Čechové nemají o zdvořilém vykání ani potuchy. Neboť že se dostal skutečně mezi staré Čechy, o tom nemohl již pochybovati.

(Doufám, že jsem svou staročeštinu neznalce již dosti oslnil, znalce pak dosyta pozlobil, a že mi proto čtenářové dovolí, abych ostatní řeči svých Staročechů podal prostou novočeštinou, leda tu a tam některým starožitným slovem neb obratem kořeněnou.)

„A povězte - pověz mi ještě,“ ptal se dále zoufalý pan Brouček, „jsi opravdu, čím se zdáš, nejsi pouhý přelud?“

„Přelud? Nevím, co tím chceš říci. Jsem Jan řečený Domšík a říkají mi Janek od Zvonu, toť od mého domu tuto, na němž vidíš vytesaný zvon.“

Pan Brouček si pomyslně hodil pro domácího pána obláčet se po rytířsku a nosit po boku takový sáhodlouhý rožen; ale útechou mu bylo, že se tedy setkal alespoň s pořádným člověkem, s kolegou, a ne s ledajakou nájemnickou chamradí.

Zato prohlížel si ho staročeský domácí s patrnou nedůvěrou.

„Ale kdopak jsi ty?“ pokračoval ostře. „Jistě cizozemec jakýs - a snad –“ Oči Tomšíkovy zableskly hrozivě.

„E, žádný cizozemec!“ ohradil se pan Brouček. „Jsem Čech a Pražan k tomu.“

„Lžeš. Vždyť mluvíš česky, až ohavno poslouchati, a takové šeredné plandry a hadry by nevzal na sebe poctivý Pražan.“

Pan Brouček stěží spolknul nevoli nad tím, že člověk s takovým strakatým masopustním oblekem, za který by se každý vzdělanec devatenáctého století styděl, smí tak pohrdlivě mluvit o jeho solidním, moderním šatě. Ale uznal, že musí především vyvrátit podezření staročeského kolegy, který ho snad také pokládá za špehouna. Co má říci? Kdyby řekl pravdu, odkud přichází, spatřoval by v tom onen buď nejapný šprým nebo tlachání blázna, kterého by dal zavřít do blázince - a pan Brouček slyšel o bývalých blázcích hrozné věci. Konečně napadla mu jakás takás výmluva.

„Víte - víš, milý příteli,“ začal nejistým hlasem, „nebyl jsem dlouho v Čechách - potloukal jsem se po světě –“

„Toť jistě dávno tomu, co jsi odešel z domova?“

„I ba dávno,“ lhal pan Brouček dále. „Byl - jsem ještě malý hoch –“

„A jak se to stalo?“

„Jak? Jak? Hm - hm - Jak se to stává: komedianti - komedianti mne ukradli a odnesli.“

Pan domácí zapýřil se až do temna při té snižující lži, ke které se v okamžitém nedostatku onačejší výmluvy ve své tísní utekl.

„Světoběžci že tě unesli? A byl jsi stále v cizině? Proč se vracíš nyní?“ zkoumal dále Janek od Zvonu.

„Proč? Inu, toť víš - zastesklo se mi na stará kolena - vždyť znáš staré přísloví 'Všude dobře, doma nejlíp'.“

„A mluvíš pravdu?“ zvolal Domšík, hledě mu pronikavě do očí. „Jsi tedy pravý Čech? Nejsi pytač z vojska Zikmundova?“

Místo odpovědi zdvihl pan Brouček slavně tři prsty k nebesům. Vždyť na ty dvě věci mohl přísahati s čistým svědomím.

Staročech byl patrně přesvědčen a ptal se vlídněji: „Jak se jmenuješ?“

„Matěj Brouček.“

„Brúček? Jistě přezdívkou, kterou ti dali oni tuláci. Nevíš-li, jak se jmenoval tvůj otec a čím byl?“

Pan Brouček musel s lítostí zapřítí svého otce a na svém poctivém, váženém příjmení nechati hanu komediantské přezdívkou, aby snad Jankovi nenapadlo pátrati po jeho příbuzných, z čehož by mohly nastati všelijaké zmatky.

„A přišel jsi teprve nyní do města?“ vyzvídal ještě Domšík.

„Ano, či vlastně včera –“

„Zajisté pozdě večer? Neb za světla neprošel bys v tomto oděvu do města. A jistě vešel jsi branou Koňskou nebo Svinskou?“

Pan domácí vzhlédl na tazatele, nechce-li ho snad urážeti, ale Janek od Zvonu vysvětloval vážně, že jsou obě jmenované brány nejméně střeženy, poněvadž na polední straně neleží nepřítel.

Brouček uznal v duchu blahodárnost našich nynějších komisí pro pojmenování ulic a pak zavrtala se mu do hlavy zmínka o nepříteli.

„Na té straně že neleží nepřítel?“ pravil. „Ty můj bože, což je Praha obležena?“

„Jakže? Možno-li, že nevíš o nesmírném vojsku křižáckém, sebraném ze všech národů a pronárodů světa, s nímž Zikmund již dvě neděle leží před Prahou na straně půlnoční, od hradu Pražského až k Holíčovicům?“

Nyní teprv porozuměl pan Brouček obvinění z vyzvědačství a žaloval v duchu s těžkým povzdechem: „Tak! To ještě scházelo! Není dost na tom, že mě rarach zanesl do starodávné Prahy: ještě se to muselo státi zrovna v době, kdy ji obléhá ten zlořečený Zikmund. Teď tu ke všemu zažiju bombardování a budu snad rád, najím-li se koňského masa, ne-li něčeho ještě horšího!“

ČECH, Svatopluk. *Výlety pana Broučka: Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV. století*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1975.

- 1) Kdy a kde se příběh odehrává?
- 2) Jak se sem hlavní hrdina dostal?
- 3) Kdo v něm vystupuje?
- 4) Z jakého století se sem dostal?
- 5) Co se děje za městem?
- 6) Proč ho Domšík podezřívá, že by mohl být špehem?
- 7) Jakou povahu má pan Brouček?
- 8) Jaký je jeho vztah k historii?
- 9) Jak se říká lidem, kteří si na všechno neustále stěžují?
- 10) Proč je nazýván panem domácím?
- 11) Vysvětli, co je regulace Prahy.
- 12) Co jsou to činžovní domy?
- 13) Jakým jazykem mluví Matěj a jakým Janek od Zvonu? Jak na nás působí jazyk Svatopluka Čecha dnes?
- 14) Jak se nazývají slova, která jsou zastaralá?
- 15) Najdi stará slova, starý pořádek slov i zastaralé skloňování.
- 16) Vysvětli rozdíl mezi archaismy a historismy.
- 17) Jak příběh asi pokračuje? Vrátil se Matěj Brouček domů?

Řešení:

- 1) V (červenci) 1420 v Praze.
- 2) Večer popíjel v hospůdce Na Vikárce (na Hradě), cestou ven spadl ze schodů a probral se ve středověku.
- 3 – 4) Pražský občan z 19. st. Matěj Brouček, Pražan ze století 15. Jan Domšík, řečený Janek od Zvonu.
- 5) Praha je obléhána Zikmundovým vojskem, chystá se bitva na Vítkově.
- 6) Protože je nezvykle oblečen, nezvykle mluví a chová se podivně.
- 7) Neustále si stěžuje, je zbabělý, netolerantní, hloupý, prospěchářský, povýšený...
- 8) Má chabé znalosti o minulosti, nezajímá ho, pokud z ní nemá nějaký prospěch, starou Prahu by nechal zbořit a nechal by postavit domy na výdělek.
- 9) Reptal, remcal, potížišta...
- 10) Vlastní v Praze dům a pronajímá ho (viz věta – ze sklepních bytů mu vystěhovali nájemníky, protože tam jen lehce teklo ze stěn).
- 11) Úprava staré Prahy pro potřeby rozrůstajícího se města – koncem 19. st. bylo zbořeno mnoho památek a zajímavostí – musely ustoupit novým budovám, ulicím...
- 12) Domy k pronajímání s malými byty, nedostatečným hygienickým zařízením (společné záchody na chodbě, bez koupelen), s pavlačí a dvorem – určené k ubytování velkého množství lidí na malém prostoru a získání co největšího výdělku.
- 13) Matěj mluví „moderní“ češtinou (jazykem konce 19. st.) a Janek staročeštinou. I Matějův jazyk dnes působí zastarale.
- 14) Archaismy.
- 15) Slovní archaismy – oblačet se, plandry, fyzikátor, půlnoční strana...; Skloňování – ovšemť, mnů...
- 16) Historismy jsou názvy pro věci, které se dnes už nepoužívají, ale slova nezanikla – nemají novější výraz – např. názvy husitských zbraní.
- 17) Matěj je uveden do Jankova domu, pozná život ve středověku, má se s Jankem účastnit bitvy, zbaběle uteče, je chycen a má být jako zběh potrestán – probudí se ve své době v sudu, kde nocoval.